

JUOZAS ŽILIONIS

Vilniaus pedagoginis universitetas

XII a. MISTIKOS IR DIALEKTIKOS SANDŪRA: BERNARDAS KLERVIETIS IR PETRAS ABELARAS

The Clash of Mysticism and Dialectics in the 12th Century:
Bernard of Clairvaux and Peter Abelard

SUMMARY

The article analyzes the fight between mystics and dialecticians, which took place during the 12th century. The scholastic theology was based on the dialectical method and Aristotelian logic. It strived to explicate the truth of Revelation and texts of the Church Fathers by the means of grammar and formal logic. But the partisans of mysticism protested against far-fetched rationalization of theology. They claimed that truth is more attainable through humility and love than through dialectics and logic. In the article, the conflict between mystics and dialecticians is presented in chronological order. The heretical propositions, extracted from Abelard's theological treatise by Bernard of Clairvaux and abbot Wilhelm, together with Bernard's letter to Church hierarchs are considered.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojama XII a. vykusį kovą tarp mistikų ir dialektikų. Scholastinė teologija buvo grindžiama dialektiniu metodu ir Aristotelio logika. Ji siekė gramatikos ir dialektikos mokslų pagalbą atskleisti apreiškimo tiesas. Šventojo Rašto ir Bažnyčios Tėvų autentiški tekstai buvo susisteminti formaliosios logikos pagrindu. Scholastinės teologijos racionalizavimas buvo nepriimtinas mistikams, kurie teigė, kad tiesa gali būti atrasta tik tada, kai protas apvainikuojamas nuolankumo ir meilės dorybėmis. Mistikų ir dialektikų nesutarimas atskleidžiamas chronologine tvarka, išryškinant veiksnius, kurie suponavo konfliktinę situaciją. Straipsnyje identifikuojami mistikų požiūriu nepriimtini ir eretiški dialektikų teigi-

RAKTAŽODŽIAI: mistika, dialektika, teologija, Bernardas Klervietis, Petras Abelaras.

KEY WORDS: mysticism, dialectics, theology, Bernard of Clairvaux, Peter Abelard.

niai, kurie Bernardo Klerviečio ir abato Vilhelmo buvo išrinkti iš Petro Abelaro *Teologijos* traktato, be to, analizuojami Bernardo Klerviečio laišakai, adresuoti Bažnyčios hierarchams, kuriais jis siekė pasmerkti Abelaro dialektikos taikymą teologijoje.

ĮVADAS

Scholastinė teologija, kaip krikščionių tikėjimo mokslo samprata, buvo grindžiama dialektiniu metodu ir Aristotelio logika. Gramatikos ir dialektikos mokslų pagalba ankstyvųjų viduramžių teologai tyrinėjo apreiškimo slėpinius: Atpirkimą, Švenčiausiąją Trejybę, Įsikūnijimą. Garsioji Anzelmo Kenterberiečio formuluotė *tikėjimas, ieškantis supratimo*, nubrėžė kryptį teologijos studijų formavimuisi. Analizuodamas tikėjimo tiesas, Anzelmas Kenterberietis siekė teologijos moksle apibrėžti dialektikos ribas. Visa tai rado atgarsį Laono bei Šartro katedrų mokyklose.

Laono mokyklai, garsėjančiai teologijos studijomis, vadovavo Anzelmo Kenterberiečio mokinys, teologas Anzelmas Lanietis. Mokykla ruošė *sentencijų* (*sentencija* – vieno iš Bažnyčios Tėvų nuomonė) rinkinius, kuriuos sudarė Šventojo Rašto ir Bažnyčios daktarų autentiški tekstai. Šie tekstai buvo susisteminti formaliosios logikos pagrindu pagal tam tikras tikėjimo dogmas ir naudojami studijuojant Bažnyčios pripažintus mokslus. Anzelmas Lanietis, aiškindamas šias *sentencijas*, rėmėsi Anzelmo Kenterberiečio *sąvokų realizmo* samprata, kuri teologijoje įtvirtino loginės semantikos principą ir padėjo formuoti naują literatūrinę scholastikos žanrą – *sumas*.

Šartro mokyklos kancleris Gilbertas Porietis, vėliau tapęs Puatjė vyskupu, bei Petras Abelaras, mokėsis Šartro mo-

kykloje, paskatinti Anzelmo Kenterberiečio idėjų, formaliosios logikos subjekto ir predikato funkcijas perkėlė į metafizinę mąstymo sritį. Gilbertas Porietis gramatikos bei logikos mokslų pagrindu interpretavo apreiškimo turinį, sukurdamas lingvistinę teologinės kalbos tyrinėjimo sistemą. P. Abelaras, naudodamasis dialektikos metodu *sic et non*, analizavo Dievo vardus ir siekė atskleisti Švenčiausiosios Trejybės paslaptį. Teologija, pasitelkusi dialektikos metodą, įgijo deduktyvaus mokslo statusą.

Naujoviškas tikėjimo tiesų interpretavimas buvo priimtas gana nevienareikšmiškai: iš konservatyviųjų teologų pusės jis susilaukė kritikos ir net protestų. Ypač nepalankiai atsiliepė Bernardas Klervietis, kuris plėtojo misticizmo sampratą ir mistinį bendravimą su Dievu bei kritikavo mokslininkus dėl scholastinės teologijos racionalizavimo. Bernardas Klervietis rėmėsi Bažnyčios autoritetu ir kovojo su dialektikais, siūlydamas protą izoliuoti nuo dieviškosios misterijos. Šią mintį jis grindė tuo, kad žmogus kontempliacijos būsenoje peržengia proto ribas. Mistinis Bernardo Klerviečio apreiškimo tiesų pažinimas buvo priešingas Anzelmo Kenterberiečio dialektiniam metodui *suprasti siekiančiam tikėjimui*, kuris atspindi proto ir tikėjimo vienovę. Toks mistikos ir scholastikos susidūrimas atvėrė kelią jų sintezei.

MISTIKŲ IR DIALEKTIKŲ KONFLIKTO IŠTAKOS

Bernardas Klervietis, analizuodamas mistinę patirtį ir bandydamas apibrėžti jos kvintesenciją, nemažą dėmesį skyrė pažinimo problemai. Plėtodamas mistinio pažinimo koncepciją jis teigė, kad tiesa gali būti atrasta tik tada, kai protas pasikliauna nuolankumo ir meilės dorybėmis. Polemikoje su teologais, besiremiančiais dialektika, Bernardas Klervietis nepripažino jų teiginio, kad pažinimo procese tikėjimo tiesos gali būti suvoktos įgimtomis proto galiomis. 86 pamoksluose, skirtuose *Giesmių giesmės* knygai, Bernardas Klervietis išdėstė koncepciją apie dvasinę sielos sintezę su *Dievo Žodžiu* arba, kitaip tariant, su *Amžinuoju Logos*. Trečiajame pamoksle tikintįjį prie Dievo jis veda trimis pakopomis: *opinio, fides, intellectus*. Pirmoji pakopa yra apsisvalymas, kurio metu „krentame prie kojų [Dievo] ir prieš mus sutvėrusio Viešpaties akis graudžiai apraudame mūsų darbus“¹ bei suvokiame Kristaus kančią. Antrojoje pakopoje *apšvietimo* malone kontempliuodamas tikintysis patiria Kristaus įsikūnijimo paslaptį ir pašvenčiamas bendravimui su Dievu. Trečiąją pakopą galime apibūdinti kaip *susijungimą*, kai tikintysis Kristaus meilę suvokia kaip giliausią bendravimo su Juo išgyvenimą. Ketvirtajame pamoksle Klervo abatas teigia, kad tik dvasingas žmogus „gauna tam tikrą regėjimą iš Dievo, kuris nelauktai jo prote įžiebia šviesulį ir staiga, bet iš kur, aš nežinau, vaizduotė perpildo žemiškų daiktų vaizdiniai, kurie pasitarnauja arba kaip pagalba suvokimui, arba Dieviškos Šviesos intensyvumo prislopinimui. Jie [vaizdiniai] yra

priedas prie dieviškai įžiebtų juslinių potyrių taip, kad jų šešėlyje švytintis ir visiškai švarus esantis tiesos paviršius darosi labiau suvokiamas protui ir labiau pritaikomas perduoti kitiems“². Tokiu atveju išžiebia ne tik pažinimo šviesa, kaip teigia Bernardas Klervietis, bet ir meilės ugnis. Ši mistinė meilė, kuri pelnoma nuolankumu, tikėjimui suteikia pažintinę galią. Bernardo Klerviečio nuomone, nuolankumas yra tikrojo žinojimo pagrindas, todėl, L. Karsavino pastebėjimu, „žinojimo tikslas, tai pažinti Tiesą, kuri esanti ne tik teorinė, bet ir praktinė, nes sutampanti su pačiu gyvuoju Dievu. Tikrasis pažinimas esąs mistinė, žmogų transformuojanti ir meilės Dievui pilna intuicija. Jį reikia skirti ir nuo paprasto, iš esmės nevertingo pažinimo, ir nuo nuomonės, ir nuo tikėjimo“³.

Teigdamas, kad aukštesnis pažinimas įgyjamas padedant Dievo malonei, Bernardas Klervietis manė, kad protaviemu pasiektas žinojimas yra žemesnio lygio. Iš šio teiginio išplaukia išvada, kad teologai, bandydami tikėjimo tiesas aiškinti dialektikos pagalba, menkina pačią teologiją. Naudodamasis Bažnyčios autoritetu, jis griežtai kovojo su tokiais teologais kaip P. Abelaras, Gilbertas Porietis, kurie bandė racionalizuoti teologiją. P. Abelaras tiesą ir protą laikė teologinėmis kategorijomis, o tai, pasak Bernardo Klerviečio, reikštų Dievo galybės ribojimą. P. Abelaro ir jo šalininkų dialektinis metodas, taikytas teologijoje, grindė racionalistinę scholastiką, kuri buvo priešinga Bernardo Klerviečio propaguojamai ekskliuzyvinei mistikai.

Cistersų Šv. Teodoro vienuolyno abatas Vilhelmas, pasipiktinęs P. Abelaro dialektikos, logikos, teologijos ir etikos traktatais, apie 1140 m.⁴ parašė smerkiantį laišką, adresuotą Šartro vyskupui Žofrua Leviečiui (lot. Gaudrifus; pranc. Geoffroi de Lèves), kurio kopiją nusiuntė Klervo abatui Bernardui. Laiške jis rašė, kad *Abelaro naujovės* yra labai pavojingos krikščionybei⁵. P. Abelaras laiške buvo apibūdintas kaip didžiausias piktadarys, kuris į Šventąjį Raštą *žiūri taip, kaip į dialektiką*⁶ ir skelbia tik savo paties nuomonę. Siekdamas suformuoti viešąją nuomonę apie P. Abelarą kaip apie eretiką, abatas Vilhelmas laiške rėmėsi 1120 m. Suasono Susirinkimo, kuriame pats dalyvavo, medžiaga. Šiame Susirinkime buvo pasmerktas P. Abelaro traktatas *Apie Trejybę*. Primindamas šį pasmerkimą ir teigdamas apie jo skelbiamus eretinius prasimanytus, kurie išdėstyti naujuose traktatuose (nors jis pats jų neskaitė, nes nesugebėjo gauti, bet žinodamas apie veikalų žalingą poveikį tikintiesiems), siūlo kuo greičiau pasmerkti autorių⁷. Abatas Vilhelmas buvo giliai įsitikinęs, jog dialektikos ir logikos taikymas teologijos moksluose iškreipia bažnytinę doktriną. Tokiais samprotavimais jis išprovokavo teokratijos ideologo Bernardo Klerviečio, kuris nepripažino jokių kompromisų, pyktį. Aistros peraugo į konfliktą, kuris viduramžiais išgarsėjo kaip misticismo, ignoruojančio racionalų mąstymą, kova su laisva mintimi.

Bernardas Klervietis ir P. Abelaras buvo susikivirčiję jau anksčiau. Vizituo-damas 1136 m. Parakleto vienuolyną, Bernardas Klervietis palankiai įvertino vienuolyno viršininkės abatės Eloyzos

veiklą. Kita vertus, jis gana griežtai pasmerkė abatę už P. Abelaro inicijuotą maldos *Tėve mūsų* žodžių pakeitimą ir jų įteisinimą vienuolyno religinėse apeigose. Vietoje maldoje vartojamų žodžių *viršsubstancinė duona*, vienuolės priėmė P. Abelaro pasiūlytą naujadarą – *kasdieninė duona*. Tokį pakeitimą P. Abelaras motyvavo remdamasis Evangelija pagal Matą, kurioje paties Viešpaties lūpomis prašoma „Kasdienės mūsų duonos duok mums šiandien“ (Mt 6, 11), kai tuo tarpu Evangelijoje pagal Luką šie maldos žodžiai ištariami Kristaus mokinio evangelisto Jono „Kasdienės mūsų duonos duok mums kasdien“ (Lk 11, 3). Sužinojęs iš abatės Eloyzos šį pasmerkimą, P. Abelaras parašė Bernardui Klerviečiui laišką, kuriame bandė pateisinti pakeistus maldos žodžius. Laiške buvo pagarbiai rašoma, kad Parakleto seserys dvasioje yra sustiprintos Bernardo Klerviečio pamokymais ir tiki juo *greičiau kaip angelu nei žmogumi*. Nors šie laiško žodžiai buvo malonūs Klervo abatui, vis dėlto jis nesutiko su tokiu maldos pakeitimu, todėl Parakleto vienuolyno seserys turėjo atsisakyti P. Abelaro siūlomo pakeitimo.

Bernardas Klervietis, gavęs iš abato Vilhelmo laiško, adresuoto Šartro vyskupui, kopiją, paprašė P. Abelarą atvykti pasikalbėti. Iš pradžių šis sutiko, tačiau po keleto dienų vizito atsisakė ir paprašė Senso arkivyskupo tarpininkauti jam rengiant viešą diskusiją su Klervo abatu Sekminių dieną, kuomet relikvijų išstajymo metu šventėje turėjo dalyvauti Senso ir Reimso provincijų vyskupai. Pasak Michaelio T. Clanchy, neįvykusio susitikimo iniciatorius buvo P. Abelaro mokinys, Brešos premonstrantų vienuolyno abatas Arnas Brešietis⁸. 1139 m. Arnas

Brešietis rado prieglobstį Paryžiuje, nes turėjo palikti Italiją dėl to, kad palaikė prieš vyskupą sukilusią parapiją. Jis paskatino P. Abelarą nepriimti Bernardo Klerviečio privataus kvietimo ir reikalauti, kad būtų surengtas viešas disputas. Tenka pastebėti, jog Bernardas Klervietis, gerai suvokdamas P. Abelaro oratorinius gebėjimus, savanoriškai atsisakė dalyvauti viešuose debatuose, nes, ko gero, būtų juos pralaimėjęs.

Vis dėlto, tikraja Bernardo Klerviečio ir P. Abelaro konflikto priežastimi galėtume laikyti, pasak Aarono Gurevičiaus, šių asmenybių psichologines skirtības

bei skirtingą požiūrį į Dievą ir bažnytinę doktriną⁹. Bernardui Klerviečiui buvo nepriimtinas P. Abelaro intelektualizuotas tikėjimo misterijų aiškinimas, kadangi jo nuomone, tai vedė prie erezijų ir Bažnyčios mokymo griovimo. Šią konfliktinę situaciją Klervo abatas išdėstė penkiolikoje laišku, kuriuos jis adresavo Romos popiežiui, Vyskupų kolegijai bei kitoms aukštoms bažnytinėms institucijoms. Laiškus Bernardas Klervietis rašė todėl, kad P. Abelaras nebūtų išteisintas net ir tuo atveju, jeigu jis kreiptųsi į popiežiaus kuriją, kurioje turėjo šalininkų ir užtarėjų.

KLERVO ABATO LAIŠKAI

P. Abelarą smerkiantys laišakai buvo parašyti laikantis gyvenamojo meto dialektikos, logikos ir retorikos reikalavimų, kurie ragino apeliuoti ne tik į adresato protą, bet ir į jausmus. Bernardas Klervietis gerai išmanė logiką, kuri aštrino jo protą, mokė stebėti, suprasti ir tyrinėti žmonių gyvenimo būdą, jų veiklos bei elgesio motyvus, tačiau ją kritikavo savo viešais pasisakymais. Tenka pastebėti, jog rašydamas laiškus Klervo abatas vis dėlto naudojo logikos taisyklėmis, kurios padėjo derinti scholastinę ir emocinę argumentaciją. Tokia argumentacija jis siekė suformuoti neigiamą nuomonę apie dialektikos mokslo taikymą tikėjimo tiesoms aiškinti.

Laiške, adresuotame Romos kurijos vyskupams ir kardinolams, Bernardas Klervietis gana aštriai smerkia P. Abelaro traktatus: *Teologija*, *Sentencijos*, *Pažink pats save*, tvirtindamas, kad jie skaitytoją veda į sielos paklydimus: „Atkreipki-

te dėmesį į tai, kaip jis mąsto apie Kristaus sielą, Kristaus veidą, Kristaus nužengimą į pragarus, altoriaus sakramentus, galią surišti ir išrišti, gimtąją nuodėmę, geismą, malonumus, silpnumo nuodėmę, nemokšišumą, nuodėmingą veiklą ir valią nusidėti. Ir jeigu jūs atarasite, kad aš teisingai pasipiktinu, pasipiktinsite ir jūs...“¹⁰.

Kitame laiške, rašytame kardinolui diakonui Grigaliui Tarkvinio, Bernardas Klervietis P. Abelarą kaltina už tai, kad jis „rašo, moko ir samprotauja apie dorovę, sakramentus, Tėvą, Sūnų ir Šventąją Dvasią ir skirsto juos taip, kaip jam patinka“¹¹. Šį laišką jis pradeda panegirinio pobūdžio žodžiais adresatui: „kiekvieną kartą, kai aš įeinu į kuriją, tu laikai savo pareigą atsistoti prieš mane. Žodžiai šie atrodytų juokingi, tačiau jie liečia rimtą reikalą. Štai aš įeinu į kuriją ir kalbu apie reikalą, bet ne apie asmenį. Tas, kas turėjo įprotį prieš mane atsisto-

ti asmeniškai, šiuo metu tegul atsistoja ne dėl mano reikalo, o greičiau dėl Kristaus reikalo, kadangi bus kalbama apie Kristų, nes tiesa atsidūrė pavojuje“¹². Pratešdamas šį kaltinimą, laiške, adresuotame bendraminčiui abatui Bernardui iš Italijos, jis pažymi, kad P. Abelaras savo eretiškomis idėjomis ruošia kelią antikristui, o savo kalbomis ir raštais siekia sujaukti tikinčiųjų protus, begėdiškai girdamasis, kad į savo pusę patraukė Romos Bažnyčią, „kadangi jis romiečiams į rankas įdavė savo knygas ir užkrėtė romiečių protus savo mintimis“¹³.

Psichologizuodamas ir dramatinizuodamas eretikų keliamą pavojų krikščionių Bažnyčiai, Bernardas Klervietis siekia dar labiau išryškinti neigiamą P. Abelaro charakteristiką. Laiške, rašytame kardinolui Ivonui¹⁴, tvirtinama, jog pradedančiam teologines studijas jaunimui blogą įtaką daro magistro P. Abelaro, kaip nediebobaimingo, nepriklausančio jokiam ordinui vienuolio pavyzdys. Atskleisdamas P. Abelaro charakterio bruožus, Klervo abatas teigia, jog „žmogus jis pats su savimi nesueinantis, iš išorės – Jonas [apaštalas], iš vidaus – Erodas; jis pilnai dvilypis ir nieko jame nėra vienuoliško, išskyrus rangą ir sutaną. <...>. Kalba jis iš aukšto, pažeisdamas tikėjimo vienovę ir Bažnyčios tyrumą. <...>. Jam žinoma viskas, kas yra žemėje ir kas debesyse, išskyrus apie save patį“¹⁵. Parodydamas P. Abelarą kaip disharmonišką, egocentišką, liguistai saviemylę ir intelektualiai nepakančią kitiems asmenybę, Bernardas Klervietis mato jame pavojų Bažnyčiai. Stiprindamas šią mintį ir didindamas jos įtaigumą bei emocinį poveikį, laiške jis cituoja *Psalms*

žodžius: „Argi aš nekenčiu tų, kurie nekenčia tavęs, Viešpatie? Argi aš nesibjauriu tais, kurie prieš tave maištauja?“ (Ps 139, 21). Neapykantos retorika plėtojama primenant, kad P. Abelarui buvo maža Suasono pasmerkimo, nes „jis vėl atkakliai skelbia erezijas, kad ir vėl būtų atskirtas, ir kiekviena nauja jo klaida blogesnė už buvusią. Tačiau jis jaučiasi saugiai, nes giriasi, kad kurijoje yra jo mokiniai kardinolai ir klierikai, ir jis naudojasi, kad apgintų savo senus ir dabartinius paklydimus, kurių priderėtų bijotis ir atiduoti anatamai“¹⁶. Bet patys rūščiausi žodžiai, apibūdinantys P. Abelarą, išsakyti jo laiške¹⁷, adresuotame kardinolui Steponui, Praenestino vyskupui. Jame P. Abelaras vadinamas katalikų tikėjimo persekiotoju ir Kristaus kančios niekintoju. Norėdamas sustiprinti savo, kaip Katalikų Bažnyčios moralinio ir religinio gynėjo vaidmenį, Bernardas Klervietis inicijuoja jam palankiai nusiteikusių aukštų Bažnyčios ganytojų, tokių kaip Senso vyskupas Henrikas, popiežiaus legatas Prancūzijoje Šartro vyskupas Žofrua Levietis, Orleano vyskupas Elijus, Oksero (Auxerrès) vyskupas Hugonas, Trua vyskupas Attonas, Galijos vyskupas Manasses, vardu laišką Pontifikui Inocentijui II. Laiško preambulė liudija, kad tai buvęs Galijos vyskupų kreipimasis į popiežių dėl Petro Abelaro, kuris Bernardą Klervietį sinode provokuoja ginčui, bet nenori atsakyti į jam mestus kaltinimus erezija ir apeliuoja į Apaštalų Sostą. Šiame laiške išryškunami Klervo abato nuopelnai, atskleidžiantys P. Abelaro raštų erezijas, nukreiptas prieš krikščionių tikėjimą. Laiško antrajame punkte pažymima, kad

Klervo abatas „nuodugniai išstudijavo anksčiau nurodytą Petro Abelaro *Teologiją*, o taip pat ir kitas jo knygas, kurias jis pastebėjo atsitiktinai, ir, sekdamas evangelišku nurodymu, pradžioje jis vienas, o vėliau kartu su dviem arba trimis prisijungusiais liudininkais atėjo pas tą žmogų ir su pilnu nuoširdumu bei draugiškumu stengėsi jį įtikinti tuo, kad jis savo klausytojus sulaukytų nuo panašių [eretiškų] poelgių ir ištaisytų savo knygas. Jis [Bernardas Klervietis] taip pat ragino daugelį mokinių atmesti ir paniekinėti knygas, prisotintas nuodais, ir saugotis bei vengti mokymo, įžeidžiančio katalikų tikėjimą“¹⁸. Tačiau P. Abelaras, kaip toliau rašoma laiške, su nesiliaujančiais prašymais nepakenčiamai pradėjo atakuoti vyskopus ir baigė tik tada, kai jis su Bernardu Klerviečiu buvo iškviešti dalyvauti Senso sambūryje, kuriame P. Abelaras turėjo pasiaiškinti dėl skelbiamų erezijų. Bernardas Klervietis, kaip rašo vyskupai, nepažadėjo nei atvykti į susitikimą, nei dalyvauti dispute. Tuo tarpu P. Abelaras pradėjo rinkti savo mokinius ir liepė jiems dalyvauti dispute, kad kartu su jais apgintų savo mokymą. Apie tai sužinojęs Klervo abatas atvyko paskirtą dieną į Sensą, kad be jo dalyvavimo nebūtų išteisintas P. Abelaras. Susirinkimo diena sutapo su Sekminių švente, kurios metu turėjo būti išstatytos relikvijos. Į šventę atvyko karalius Liudvikas VII, Nevero grafas Vilhelmas su savo svita, Senso ir Reimso vyskupai, didelis būrys abatų, teologų, kunigų, klierikų bei pasauliečių.

Siekdamas galutinai sutriuškinti savo priešininką, Bernardas Klervietis, pa-

sirodžius P. Abelarui, įteikė jam eretines tezes, kurias kartu su abatu Vilhelmu išrinko ir suformulavo iš jo *Teologijos* traktato:

„I. Rūšies ir giminės santykio požiūriu varinis antspaudas yra stebėtinai panašus į Trejybę.

II. Kad Šventoji Dvasia nėra kildinama iš Tėvo substancijos.

III. Kad tuos dalykus Dievas gali daryti arba nedaryti tik tuo būdu arba laiku, kuriuo daro, bet niekaip kitaip.

IV. Kad Kristus prisėmė kūną ne tam, kad mus išvaduotų iš velnio valdžios.

V. Kad nei Kristus kaip Dievas ir žmogus, nei tas asmuo, kuris yra Kristus, nėra vienas iš Šventosios Trejybės asmenų.

VI. Kad Dievas iki tol, kol suteikia malonę, daro ne daugiau tam, kurį išgano, negu tam, kurio neišgano.

VII. Kad Dievas neprivalo ir negali sukliudyti blogiui.

VIII. Kad Adomas mums perdavė ne savo nuodėmę, o tik bausmę už savo nuodėmę.

IX. Kad Viešpaties kūnas nekrinta į žemę.

X. Kad darbai žmogaus nedaro nei geresniu, nei blogesniu.

XI. Kad tie, kurie nukryžiuo Kristų, nežinodami, ką daro, nenusidėjo, ir joks poelgis, padarytas dėl nežinojimo, negali būti laikomas nuodėme.

XII. Apie galią surišti ir išrįšti.

XIII. Apie įtaigą, malonumą ir nesąmonę.

XIV. Kad Tėvas yra absoliuti galybė“¹⁹.

Tezės užbaigiamos teiginiu: *Tai yra ne Teologijos, bet priešingai, Petro Abelaro Stultologijos (kvailologijos) skyriai.*

Vyskupų laiške buvo pažymima, jog šių tezių paskelbimo tikslas nukreiptas į tai, „kad magistras Petras pasakytų, jog

jis to nerašė, o jeigu pripažintų kaip savo, tai tegul su tuo sutinka arba koreguoja. Magistras Petras Abelaras, tikriausiai abejodamas savo jėgomis ir norėdamas to [teisinosi] išvengti, nepanoro atsakyti. Nors jam buvo suteikta galimybė pasisakyti, ir šiuo metu jam negrėšė joks pavojus, ir jis turėjo teisingus teisėjus, vis dėlto jis paliko Susirinkimą su savo šalininkais ir kreipėsi su apeliacija asmeniškai į Jus, Šventasis Tėve²⁰.

Ketvirtame šio laiško punkte rašoma, jog Susirinkimo dalyviai, suprasdami, kad apeliacijos pateikimas prieštarauja kanonų teisei, vis dėlto nepasmerkė P. Abelaro, kaip žmogaus, visiškai pasitikėdami Apaštališkuoju Sostu, tačiau viešai pasmerkė P. Abelaro eretines tezes, kurias paskelbė Bernardas Klervietis.

Laiškas baigiamas ekspresyviu raginimu, kad popiežius savo galia amžiams pasmerktų P. Abelaro eretinius teiginius, kurie veda tikinčiuosius į paklydimus, nes tik tokiu atveju *apniukę Kristaus laukai gaus laisvę augti, žydėti ir nešti vaisių*.

Kitokią šio Susirinkimo versiją pateikia pats P. Abelaras. Kaip pažymi jo darbų tyrinėtojas M. T. Clanchy²¹, P. Abelaras Susirinkime tikėjosi viešo disputo su Bernardu Klerviečiu, tačiau jo laukė ne disputas, o sąmoningai inspiruotas teismo procesas, kurio metu buvo siekiama visiems laikams iš teologijos išstumti dialektiką. Supratęs šį sumanymą ir pajutęs išankstinį Susirinkimo nuosprendį, P. Abelaras atsisakė kalbėti ir pareiškęs, kad kreipsis į popiežių, išvyko į Romą.

Bernardui Klerviečiui Susirinkime pavyko pasiekti, kad P. Abelaras būtų pasmerktas kaip eretikas ir visi jo kūri-

niai įtraukti į Bažnyčios draudžiamų knygų sąrašą. Susirinkimo nutarimas kartu su eretinėmis tezėmis, vyskupų laiškas ir asmeninis Bernardo Klerviečio laiškas skubiai buvo nusiųstas į Romos kuriją Šventajam Tėvui. Laiške Bernardas Klervietis hiperbolizuotai perteikė Susirinkimo atmosferą, ir, žinodamas neigiamą popiežiaus Inocento II požiūrį į Arną Brešietį, pabrėžė P. Abelaro sąjungą su Arnu Brešiečiu.

Tuo metu P. Abelaras, „nieko nežinodamas apie Bernardo intrigas, jau buvo pakeliui į Romą, kur tikėjosi galėsiąs apginti savo teologiją“²². Netoli Lijono jis sužinojo apie pasmerkimą ir apsirgęs nutraukė savo kelionę į Romą.

Popiežius Inocentas II, gavęs Susirinkimo medžiagą ir laiškus, bule patvirtino nuosprendį, jog P. Abelarui uždrausta reikšti savo mintis, jo traktatai turi būti sudeginti, jo tezių skleidėjai atskirti nuo Bažnyčios, o jis pats uždarytas į vienuolyną. P. Abelaro knygos buvo sudegintos šv. Petro katedroje, tačiau jo šalininkai Romos kurijoje išsaugojo dalį jo knygų, kurios po nuosprendžio tapo dar populiareesnės.

Prieglobstį ir ramybę P. Abelaras, daugelio atstumtas ir patyręs pralaimėjimą, išsekęs nuo kovos ir kenčiantis nuo ligos, rado pas savo draugą abatą Petrą Garbingąjį Kliuni vienuolyne. Tarpininkaujant Sito abatui, Petras Garbingasis susitarė su Bernardu Klerviečiu dėl susitikimo su P. Abelaru. Toks susitikimas įvyko, ir abiejų teologų nesutarimai buvo užglaistyti. Po šio susitikimo popiežiui buvo parašytas prašymas dėl sankcijų P. Abelarui panaikinimo. Buvo susitarta, kad jis likusį gyvenimą praleis Kliuni vienuolyne.

POST SCRIPTUM

XII a. kova tarp mistikų ir dialektikų atskleidė to laikotarpio ieškojimus naujai įprasminant scholastinės teologijos doktriną. Naujoviškas tikėjimo tiesų interpretavimas buvo priimtas gana nevienareikšmiškai. Mistikai griežtai atmetė scholastinės teologijos racionalizavimą ir, plėtodami mistinio pažinimo koncepciją, teigė, kad tiesa gali būti atrasta tik tada, kai protas pasikliauna nuolankumo ir meilės dorybėmis. Bernardas Klervietis rėmėsi Bažnyčios autoritetu ir kovojo su dialektikais, siūlydamas protą izoliuoti nuo dieviškosios misterijos. P. Abelaras ir jo šalininkai

teologijoje taikė dialektinį metodą ir kūrė racionalistinę scholastiką, kuri prieštaravo Bernardo Klerviečio propaguojamai ekskliuzyvinei mistikai. Bernardas Klervietis, remdamasis P. Abelaro darbais ir jo gyvenimo pavyzdžiu, siekė atskleisti eretikų keliamą pavojų krikščionių Bažnyčiai. Bernardo Klerviečio laišakai, adresuoti Bažnyčios hierarchams, atspindi neigiamą požiūrį į mėginimą tikėjimo paslaptis aiškinti logikos pagalba, nes toks aiškinimas apriboja Dievo galybę. Mistikų ir dialektikų kova tiesė kelią scholastikos bei mistikos sintezei.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ S. Bernardi Abbatis. *Sermones in Cantica Cantorum. Sermo IV // Opera omnia*. Ed. Migne, Patrologiae cursus completus: Series latina, t. 183, Paris, 1879, p. 796.
- ² Ten pat, p. 797.
- ³ Leonas Karsavinas. *Europos kultūros istorija*. – Vilnius: Vaga, 1994, t. 3, p. 330.
- ⁴ Žr.: Michael T. Clanchy. *Abélard*. – Paris: Flammarion, 2000, p. 380.
- ⁵ Žr. ten pat, p. 361.
- ⁶ Ten pat.
- ⁷ Žr.: Dalia Marija Stančienė. *Gėrio ženklai būtyje*. – Vilnius: KFMI, 2006, p. 95.
- ⁸ Žr.: Michael T. Clanchy. *Abélard*, p. 185.
- ⁹ Žr.: Aaron Gurevič. *Individas viduramžių Europoje*. – Vilnius: Baltos lankos, 1999, p. 143.
- ¹⁰ S. Bernardi Abbatis. *Epistola CLXXXVIII. Ad Episcopos et Cardinales Curiae, de Eodem. Mone-ta d vigilandum aversus Petri Abaelardi errores. // Opera omnia*. Ed. Migne, Patrologiae cursus completus: Series latina, t. 182, Paris, 1879, p. 353.
- ¹¹ Ten pat, *Epistola CCCXXXIII. Ad G. Cardinalem. Ejusdem item argumenti.*, p. 538.
- ¹² Ten pat.
- ¹³ Ten pat, *Epistola CCCXXXIII. Ad Quemdam abbatem. Ejusdem argumenti.*, p. 539-540.
- ¹⁴ Žr. ten pat, *Epistola CXCIII. Ad Magistrum Ivonem Cardinalem, de Eodem. Indignum esse ut Abaelardus in Romana curia autores inveniatur.*, p. 359.
- ¹⁵ Ten pat.
- ¹⁶ Ten pat.
- ¹⁷ Žr. *Epistola CCCXXXVI. Ad Stephanum Cardinalem et Episcopum Praenestinum. Ejusdem argumenti. // Opera omnia*. Ed. Migne, Patrologiae cursus completus: Series latina, t. 182, Paris, 1879, p. 536-537.
- ¹⁸ Ten pat, *Epistola CCCXXXVII. Ad Innocentium Pontificem, in Persona Franciae Episcoporum. Episcopi Galliae exponunt Pontifici quid actum sit causa Petri Abaelardi, Bernardum ad disceptationem in sinodo provocantis, sed objectos sibi haeresum articulos respondere nolentis et ad Sedem apostolicam appellantis.*, p. 541.
- ¹⁹ S. Bernardi Abbatis, *Incipiunt capitula haeresum Petri Abaelardi*, t. 182, p. 1049-1053.
- ²⁰ Ten pat, p. 542.
- ²¹ Žr.: Michael T. Clanchy. *Abélard*, p. 371-375.
- ²² Dalia Marija Stančienė. *Gėrio ženklai būtyje*. – Vilnius: KFMI, 2006, p. 98.